

*О. М. Чечель,
к. е. н., докторант, Національна академія державного
управління при Президенті України*

ОСНОВНІ СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ІННОВАЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Визначено такі основні пріоритети інноваційної складової економічної політики держави: адаптація інноваційної системи України до умов глобалізації та підвищення її конкурентоспроможності; переорієнтація системи продукування інновацій на ринковий попит і споживача; створення привабливих умов для творців інновацій, стимулювання інноваційної активності підприємництва; системний підхід в управлінні інноваційним розвитком.

Such basic priorities of innovative constituent of economic policy of the state are certain: adaptation of the innovative system of Ukraine to the terms of globalization and increase of her competitiveness; an orientation of the system of producing of innovations is on market demand and consumer; creation of attractive terms is for the creators of innovations, stimulation of innovative activity of enterprise; approach of the systems is in a management innovative development.

Ключові слова: інноваційна політика держави, інновація, економічний ріст.

Key words: innovative policy of the state, innovation, economy growing.

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ

Сходження України на більш високий щабель інноваційного розвитку, прагнення зайняти в Європі лідируючі позиції країни-іноватора потребує реалізації єдиної системної державної інноваційної політики, здатної адекватно відповісти на зовнішні та внутрішні виклики. Вже в найближчі роки Україна має суттєво підвищити потенціал віддачі від тих переваг, які існують у вітчизняній інноваційній сфері, а також суттєво підняти релевантність усіх складових національної інноваційної системи відповідно до завдань економічного і соціального розвитку країни в умовах глобалізації і ринкових вимог.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Серед науково-теоретичних розробок інноваційної політики держави слід виділити праці О. Орлюк, В. Нежиборця, С. Ревуцького, які аналізували проблеми правового врегулювання формування в Україні інноваційної системи [1], В. Гриньова, С. Іляшенка, які досліджували феноменологічні засади поняття "інновація" [2]. При роботі над даною статтею, безумовно, враховувались наукові ідеї таких видатних вчених як А. Сміт, Д. Рікардо, Р. Солоу, Й. Шумпетера, які приділяли значну увагу розвитку науково-технічних інновацій [3—7].

Серед науковців, які безпосередньо займалися дослідженням про-

блем інноваційної політики держави, варто виділити М. Шарка, який встановив загальні закономірності та основні тенденції інноваційної діяльності [8], О. Орлюк, В. Нежиборець, С. Ревуцький займалися розробкою напрямів формування та розвитку інноваційної системи в Україні [9], А. Федулова та М. Пашута, спираючись на узагальнення багаторічного світового досвіду інституціональних трансформуваль в інноваційній сфері, а також його адаптації до умов української дійсності, визначили найбільш характерні та прийнятні напрями інноваційного шляху розвитку економіки України [10].

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасні досягнення України в міжнародному вимірі конкурентоздатності економіки, рівня розвитку і особливо ефективності функціонування національної інноваційної системи є недостатніми для забезпечення сталого розвитку вітчизняної економіки, гарантованої національної безпеки, виходу в найближчій перспективі на європейські стандарти життя українських громадян за рахунок економічного зростання.

Головна проблема полягає в тому, що результативність, якість функціонування і структура креативної частини національної інноваційної системи — сектора досліджень і розробок, освіти, винахідництва — не повною мірою відповідають потенційним потребам інтенсивного розвитку економіки. З іншого боку, структурно відстала, технологічно хитка економіка, отримана у спадок від СРСР, а також система підприємництва, що склалася під впливом нав'язаних Україні ззовні неоліберальних реформ, залишаються вкрай несприйнятними до сучасних досягнень науки та технологічних інновацій.

Для ефективного вирішення цієї проблеми необхідно визначити вихідні позиції основних компонентів національної інноваційної системи, ступінь їх відповідності вимогам інноваційно-інвестиційної моделі розвитку, виявити слабкі сторони і перепони, що гальмують такий розвиток, а також наявні переваги і потенційні можливості щодо здійснення узгоджених системних змін.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Формування інноваційної політики як особливого напрямку державної соціально-економічної політики зумовлено різким зростанням у сучасній світовій економічній системі ролі технологічних чинників у забезпеченні добробуту населення й національної безпеки держав. Мають бути відрегульовані рамкові умови розгортання масштабної інноваційної діяльності, зокрема стосов-

но забезпечення оптимального балансу ринкових і регуляторних важелів впливу держави на інноваційний розвиток, вдосконалення структури економіки за інноваційною моделлю, приведення показника економічної нерівності населення до середньоєвропейського (ЄС) стандарту, відновлення довіри громадян до держави, влади і бізнесу.

Виходячи з цього, основними стратегічними пріоритетами інноваційної складової економічної політики держави мають бути:

- адаптація інноваційної системи України до умов глобалізації та підвищення її конкурентоспроможності;

- переорієнтація системи продукування інновацій на ринковий попит і споживача;

- створення привабливих умов для творців інновацій, стимулювання інноваційної активності підприємства;

- системний підхід в управлінні інноваційним розвитком, інформатизація суспільства.

Розглянемо більш детально кожен із означених складових. В умовах глобалізації та існуючих неоліберальних ринкових порядків Україна повинна мати чітку стратегічну політику свого надійного позиціонування на глобальному та європейському рівнях, яка має спрямовуватися на чутливе випереджальне реагування на динамічні зміни, що відбуваються у світовій економіці, з метою здійснення цілеспрямованих заходів щодо забезпечення виходу української економіки на високий рівень міжнародної привабливості й здатність стало розвиватися за інноваційно-інвестиційною моделлю.

Ключовим питанням стратегічної інноваційної політики є визначення тих напрямів інноваційного розвитку економіки, з яких Україна здатна отримати рівень доданої вартості не нижчий (а можливо вищий), ніж той, що має місце в масштабах глобальної економіки. Тобто конкурентоспроможність економіки України на світовому ринку має забезпечуватися в подальшому інтенсивним нарощуванням частки експорту продукції з високим рівнем доданої вартості в загальному обсязі експорту.

Успіх інноваційної політики України на глобальному ринку має визначатися обсягами інвестицій, які вона отримує ззовні, а також із внутрішніх джерел для розвитку вітчизняного високотехнологічного виробництва, динамікою зростання частки високотехнологічного експорту, підвищенням зацікавленості національних і зарубіжних компаній і висококваліфікованих спеціалістів співпрацювати з українськими підприємствами, а також масштабами використання заощаджень населен-

ня в цілях інвестування вітчизняного виробництва.

Визначення і активна реалізація пріоритетів інноваційного розвитку України, які мають сприяти зміцненню на світовому і європейському рівнях іміджу України як держави зі значним науковим і освітнім потенціалом, держави, здатної створювати найсучаснішу високотехнологічну продукцію, повинні базуватися на світових стратегічних критеріях і механізмах підвищення конкурентоспроможності економіки на світовому і внутрішньому ринках. До таких пріоритетів варто віднести розвиток літако- та кораблебудування, космічної галузі, оборонної галузі, нанотехнологій.

Іншим важливим завданням інноваційної політики є визначення тих секторів економіки і виробництва, які мають пом'якшити критичну залежність України від імпорту, надмірні масштаби якого зумовлюють вимивання в теперішній час з економіки країни величезних коштів в інтересах інвестування країн-імпортерів своєї продукції в Україну, що унеможливує створення нових робочих місць в Україні, необхідних для забезпечення повної зайнятості робочої сили, та сприяння інноваційному розвитку цих секторів.

До таких секторів і виробництв варто віднести:

- агропромисловий сектор і забезпечення населення продуктами харчування;

- легку промисловість;

- фармацевтичну галузь;

- виробництво середньо- і високотехнологічної продукції широкого споживання.

Загальнодержавними і водночас галузевими, регіональними, а також підприємницькими пріоритетами інноваційної політики залишаються завдання щодо вирішення проблеми докорінного зменшення ресурсо- і енергоємності вітчизняної економіки, підвищення віддачі від потенціалу матеріальних і енергетичних ресурсів, наявних в Україні, і тих, що залучаються ззовні, а також підвищення рівня соціалізації інновацій.

В умовах, коли глобалізація та неоліберальні ринкові механізми створюють широку можливість для швидкого пересування між країнами нових знань, ідей, технологій та інформації, а також устаткування, машин, висококваліфікованих спеціалістів, конкурентні позиції тієї чи іншої країни визначаються не стільки їх здатністю створювати нові знання і технології, а перевагами у випередженні можливих конкурентів щодо впровадження інновацій у виробництво і запропонування виробленої на їх основі продукції споживачеві.

В Україні процес інноваційної діяльності ще недостатньо транс-

формувався за ринковими правилами, залишаючись переважно зорієнтованим на продукування нових знань і технологій незалежно від врахування попиту споживача і участі в процесі їх створення потенційних замовників. Слабка спрямованість системи продукування інновацій на кінцевого споживача і здебільшого визначає значною мірою низький рівень комерціалізації результатів наукових досліджень і розробок, їх недостатню відпрацьованість з точки зору можливості якнайшвидшого впровадження, а також якості й ефективності.

Інноваційний процес в Україні має отримати сучасний ринковий напрям — від замовника і споживача до виробника і розробника інновації. Тому інноваційна політика має враховувати зазначену зміну в сучасному інноваційному процесі та прискорити її реалізацію в Україні. У цьому руслі має формуватися й інвестиційна політика. Вона повинна концентруватися переважно на інвестиційній підтримці розроблення інноваційної продукції та послуг, що відповідають потребам замовників і споживачів. Лише за таких умов буде забезпечуватися зростання затребуваності економікою результатів наукової діяльності.

Інновативність економіки залежить від творців інновацій, їх кваліфікації, інноваційної культури, мотивації. Важливо також, щоб творчий потенціал окремих особистостей та спільнот, що створюють інновації, був тісно пов'язаний з підприємництвом, зорієнтований та високотимований на досягнення конкретних цілей у створенні та розповсюдженні інновацій. Ці завдання мають вирішуватися системно і спільно з освітою, наукою, підприємництвом. Головною метою заходів, спрямованих на вдосконалення системи освіти, є створення умов для приведення рівня якості освітнього потенціалу до вимог кадрового забезпечення інноваційного розвитку України.

Ключовим завданням у цьому напрямі є подолання глибокого розриву, який склався між наукою України та розвинутими країнами в умовах оплати праці вимогливості до системи формування кадрового потенціалу науки. Рівень оплати праці науковців в Україні залишається найнижчим серед європейських країн. У той же час фактично не впливає на якість формування кадрового потенціалу науки існуюча система оцінки результатів діяльності науковців.

Існуюча організаційно-функціональна структура науки зазнала значних змін за роки становлення української державності. Але внаслідок того, що процес реформування науки відбувався здебільшого без відповідної цілеорієнтації, без уз-

годженості з реформою інших сфер суспільного життя, в організації науки виникло чимало кризових проблем. Сучасна вітчизняна наукова сфера не спроможна адекватно реагувати на економічні та суспільні виклики і надто слабо впливає на розвиток країни. Водночас підприємництво слабо спирається на значний творчий потенціал науки.

Найбільш кардинальних заходів щодо приведення існуючої структури науки до сучасних ринкових умов потребує галузевий сектор науки. У сучасних ринкових умовах втрачається економічний зміст їх прямої відомчої залежності від відповідного міністерства або відомства. Кардинально мають змінитися і принципи формування структури цього сектора, відповідно має бути створена його нова організаційно-функціональна структура.

Інфраструктура інноваційного розвитку України перебуває в початковому стані. У ній представлено лише окремі типи інноваційних структур, зокрема технопарки, наукові центри, бізнес-інкубатори, науково-технічні підприємства, фонди. Причому діяльність лише незначної їх частини відповідає завданням, які мають вирішуватися ними, виходячи зі світового досвіду організації різних типів інноваційних структур. В Україні не тільки обмежена чисельність інноваційних структур, а й склалася їх структурна неповнота, а також функціональна невизначеність їх діяльності. Розвиток інноваційної інфраструктури потребує всебічної державної підтримки. Зміст і форми цієї підтримки визначені у відповідних базових законодавчих і нормативних документах.

Суть останнього стратегічного пріоритету інноваційної складової економічної політики держави — системного підходу в управлінні інноваційним розвитком — полягає в тому, що інноваційна діяльність повинна охопити всі сфери економіки та суспільного життя. Інноваційна діяльність має базуватися на органічному поєднанні та використанні диверсифікованих як технологічних, так й інших знань та інформації, включаючи навички, досвід, професійну компетенцію, культуру. Специфічність змін в умовах такого системного охоплення інноваційною діяльністю всіх сфер полягає в тому, що в значній кількості галузей економіки, а також в більшості невиробничих галузей України інноваційно-інвестиційна діяльність не використовується на систематичній основі для підвищення продуктивності і якості праці, створення нових середньо- і високотехнологічних робочих місць.

Інноваційно-інвестиційна діяльність в Україні переважно сконцентрована в низькотехнологічному

секторі промисловості та фінансово-банківському секторі, а також лише в деяких регіонах і дуже слабо зорієнтована на більш широке застосування в економіці і в суспільстві науково-технічних знань.

Відсутність системної повноти в інноваційному розвитку економіки та суспільства в цілому нівелює зусилля, які докладаються для цього в окремих інноваційно більш активних галузях і регіонах, залишає невикористаним немалий потенціал, який криється у всіх суб'єктах господарської діяльності. Тому існує необхідність в ініційованні процесу широкого впровадження інноваційних програм розвитку у всіх галузях, регіонах, на підприємствах і установах поряд з програмами випереджального інноваційного розвитку в пріоритетних напрямках економіки.

Виходячи із системного статусу інноваційно-інвестиційної моделі економічного розвитку, необхідності узгодженого реагування в процесі розгортання інноваційної діяльності на зовнішні та внутрішні виклики, забезпечення його цілеспрямованої орієнтації на вирішення широкого кола системних проблем, включаючи соціальні, які знаходяться здебільшого в полі відповідальності держави, Україні потрібно мати ефективну масштабну інноваційну політику. Така політика може бути забезпечена лише шляхом налагодження централізованого урядового управління інноваційним розвитком, що особливо важливо для здійснення необхідних змін в національній інноваційній системі.

ВИСНОВКИ

Економічну політику держави спрямовану на інноваційний розвиток можна визначити як комплекс заходів державної влади, направлених на підтримку і розвиток національного науково-технічного, інтелектуального, індустріального потенціалу, фундаментальної науки, передачу наукових досягнень у всі сфери суспільного господарства з метою підвищення конкурентоздатності економіки на внутрішньому і світовому ринках та якості життя населення.

Об'єднує економічну та інноваційну політику держави їх спільна мета, а саме — розвиток науково-технічного, інноваційного, інтелектуального потенціалу і забезпечення на його основі економічного росту країни, підвищення її конкурентоспроможності та поліпшення якості життя населення.

Підкоряючись спільній меті економічного розвитку, державна інноваційна політика в даний час повинна сприяти виходу країни з трансформаційної кризи, формуванню технологічних, структурних, організаційних, правових, інфраструк-

турних та інших передумов для економічного зростання.

Що стосується системи заходів державної інноваційної політики, направлених на здійснення та активізацію інноваційного процесу, то за їх реалізацію держава несе відповідальність поряд з іншими суб'єктами ринкової економіки. Причому держава в ринковій економіці виступає в ролі регулюючої сили, безпосередньо впливаючи на інноваційний процес. Проте, не зменшуючи особливої ролі прямих інструментів у здійсненні інноваційного процесу, вони є лише одним із засобів діяльності держави. Тому державна діяльність зі стимулювання інноваційного процесу повинна розглядатися із врахуванням особливостей ринкового механізму.

Література:

1. Україні національної інноваційної системи // Інтелектуальний капітал. — 2007. — № 5. — С. 3—8.
 2. Гринев В.Ф. Инновационный менеджмент: учебное пособие. — К.: МАУП, 2000. — 146 с.
 3. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: Проблеми, концепції, методи: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. — Суми: Університетська книга, 2003. — 278 с.
 4. Ricardo D. (1817). Principles of Political Economy and Taxation. London: Penguin Books, 1971. — 205 p.
 5. Смит Адам. Игра на деньги: пер. с англ. / М. Вершковский (пер.). — 3-е изд. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. — 267 с.
 6. Solow R.M. On Theories of Unemployment // American Economic Review. — 1990. — № 70. — P.1—12.
 7. Шумпетер Йозеф Алоиз. Теория экономического развития; Капитализм, социализм и демократия / В.С. Автономов (пер. с нем., англ.). — М.: Эксмо, 2008. — 863 с.
 8. Шарко М. Модель формування національної інноваційної системи України // Економіка України. — 2005. — № 8. — С. 25—30.
 9. Орлюк О., Нежиборець В., Ревуцький С. Економіко-правові засади формування в Україні національної інноваційної системи // Інтелектуальний капітал. — 2007. — № 5. — С. 3—8.
 10. Федулова А., Пашута М. Розвиток національної інноваційної системи України // Економіка України. — 2005. — № 4. — С. 35—47.
 11. Каліцький Б.А., Попович О.С., Соловійов В.П. та ін. Раціональне фінансування науки як передумова розбудови знаннєвого суспільства в Україні. — К.: Фенікс, 2004. — 31 с.
 12. Маліцький Б.А., Попович О.С., Онопрієнко М.В. Обґрунтування системи науково-технологічних пріоритетів на основі "форсайтних" досліджень. — К.: Фенікс, 2008. — 86 с.
- Стаття надійшла до редакції 22.12.2010 р.